

Suomiko itää?

P e n t t i S t r a n i u s

...Vai Euroopan reunaa? – kas siinä kysymys. Sitä ovat pohtineet monet tervejärkiset, mutta myös sekopäisemmät hamletit Venäjälle tuijotellessaan. Esimerkiksi Impilahden pienessä karjalaiskylässä syntynyt loistava runoilija-kirjailija ja suomentaja Pentti Saarikoski – sekä Brysseliin Venäjän ja Keski-Aasian kautta matkannut tutkija Timo Piirainen. Piirainen on tässä aasin- tai Aasiansiltana siksi, että pääsen hänen kauttaan esittämään oman syväanalyysini *Idäntutkimuksesta*. Muutenhan olisin jäävi, lehden toimituksen jäsen.

Timo Piirainen kirjoittaa *Idäntutkimus*-lehden historiallisen numeron 1/1994 pääkirjoituksessaan seuraavaa:

”Ensimmäisenä perusteena idäntutkimuksen tähdellisyydelle nimenomaan Suomessa on se, että Suomi sijaitsee Itä-Euroopassa. Jo ’maantieteellisten syiden’ takia meidän on hyödyllistä tutkia Itä-Euroopan maiden historiaa, kulttuuria ja yhteiskunnallista tilaa. Suomen kansallisten etujen kannalta on ilman muuta keskeistä, että pystymme arvioimaan ja mahdollisesti myös ennakoimaan tilannetta naapurimaissamme – erityisesti Venäjällä, joka edelleen on suurvalta ja sellaisena myös aina tulee pysymään.”

Perskules, Piirainenhan saarnaa kuin kivikova geopresidentti Juho Kusti Paasikivi. Tai ikääntyessä yhä slaavilaisemmaksi pehmennyt Pentti Saarikoski: Penttipä olisi kipannut mieluusti kossua tuolaista itämaisyyttä julistavan tutkijan kanssa, arve-

lisiin. Kaipa Piirainen on Heinäveden Valamossa vierailutkin, Pentin haudalla kuppia tekemässä? Ellei, suosittelen. Sille haudalle vie talvellakin miltei aina auki tallattu polku, jolla kuljeksii mitä kummallisinta väkeä.

Mutta pari muutakin keskeistä teesiä Piiraisella oli. Ensimmäisessä pääkirjoituksessa hän arveli, että koska kansainvälinen mielenkiinto kohdistui 1990-luvun alussa niin vahvasti Itä-Eurooppaan, siinä kehityskulussa suomalaisten ihmistieteiden tulisi olla aktiivisemmin mukana jo vanhojen itään suuntautuneiden tiede- ja kulttuurisiteiden vuoksi. Kolmas teesi oli lähimain moraalinen ja kirjoittajan mielestä samalla merkittävin peruste uuden ajan idäntutkimukselle ja sen äänenkannattajalle: ”ajattelevan ihmisen velvollisuus ympäristöönsä ja aikakauttaan kohtaan”. Jumankauta, raamatullisia sanoja. Tuosta mietteestähän olisivat Noam Chomsky ja Juha Siltalakin aivan innoissaan.

Mahtaako sitten Timo Piirainen itse vielä muistaa 10 vuoden takaiset teesinsä? Sitä piti kysyä sähköpostilla ja vastaus tuli lokakuussa 2004 – Kosovosta, jostakin albanialaiskylästä:

”Allekirjoitan edelleen teesit ja uskon, että lehdellä on yhä oma paikkansa. Ryhdyin aktiivisesti tutkimaan Venäjän sosiaalista murrosta heti kun empiirinen sosiaalitutkimus Venäjällä tuli mahdolliseksi eli vuonna 1991 Neuvostoliiton hajottua. Sitä ennenkin meillä oli toki ystävyys- ja yhteistyötoimintaa venäläisten kollegoiden kanssa, mutta tutkimustoiminnan mahdollisuudet olivat Neuvostoliiton aikana hyvin rajoitetut. Sitten vuosina 1991-92 kaikki oli yhtäkkiä mahdollista, ja ilman muuta nuorena sosiaalieteilijänä piti ryhtyä tutkimaan sitä mitä Venäjällä oikein tapahtuu. Siihen aikaan ajan-

kohtaisempaa ja kansainvälisesti mielenkiintoisempaa aihetta oli aika vaikea keksiä...”

Noin kai se suunnilleen meni. Mihail Gorbatšovin kauden *glasnost* ja *perestroika*-politiikka multivat idäntutkimuksen: ensin syntyi Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura 1989 ja viiden vuoden kuluttua *Idäntutkimus*-lehti. Erityisen selvästi 1980-90-lukujen vaihteen yhteiskunnallinen murros vaikutti alkuvaiheessa Venäjä-tutkimukseen, joka sai monessa mielessä uutta syvyyttä ja uusia piirteitä. Muistan itse kuinka olin järjestämässä Suomen elokuva-arkistossa vuonna 1989 suomalais-neuvostoliittolaista elokuvatutkijaseminaaria ja elokuvaviikkoa. Oli ollut järjestyttävää nähdä jo syksyllä 1988 Moskovassa Neuvostoliitossa 1960- ja 70-luvuilla sensuroituja filmejä ja kuulla sitten tuossa seminaarissa aitoa, kriittistä puhetta venäläiseltä elokuvatutkijalta, Valeri Fominilta. Hän kun oli päässyt ensi kertaa käsiksi myös KGB:n arkistojen asiakirjakansioihin.

Uudelle idäntutkimukselle todellinen onnenpotku oli ilman muuta arkistojen avautuminen. Mahdollisuus syöksyä historian mustiin aukkoihin – kaivaa oletusten ja väitteiden tueksi arkistomapeista aikaisemmin salaiseksi luokiteltuja pölyisiä papeiriarkkeja – innoitti monia nuoria idäntutkijoiksi. Ilmaantui myös erilaisia lieveilmiöitä: yhden dokumentin dosentteja, historian monivaihteisten polkujen oikoja ja KGB:n agenttien leppymättömiä paljastajia. Vai oliko heitä? Ainakin pitkän linjan Venäjä-tutkija Osmo Jussila ehti jo Tieteen päivillä vuonna 1995 varoittaa ns. pikahistorian vaaroista, mitkä hänen mielestään saattoivat uhata liian innokasta arkistojen hyödyntäjää.

Toinen keskeinen seikka, mikä vauhditti Timo Piiraisenkin mainitsemää suosittua empiristä sosiaalitutkimusta Venäjällä ja Itä-Euroopassa, oli aivan ilmeisesti myös ihmisten avautuminen. Elettiin murrosvaihetta, eräänlaista yhteiskunnallista avioeroa, minkä johdosta Itä-Euroopasta löytyi varsin puheliasta porukkaa erilaisiin haastattelututkimuksiin. Myös suomalainen naistutkimus kiinnostui Venäjästä, ja vikkelässä tahdissa edettiin jo itäisen seksielämän salojen tieteellisiin paljastuksiin. Mikäpä sen kiinnostavampaa. Tärkeintä olivat kui-

tenkin aidot kansainväliset yhteistyöprojektit ja verkostot, jotka alkoivat kasvaa koko idäntutkimusta kattaviksi rönstyiksi.

Euroopan unionin laajenemisen seurauksena Euroopan ja Itä-Euroopan käsitteitä on nyttemmin alettu määritellä uudesta näkövinkkelistä. Harva Itä-Euroopan maa haluaa enää kuulua ”alikehittyneeseen” itään. Kaikki pyrkivät siirtämään rajansa Euroopan ytimeen, jotkut miltei rapakon taakse. Minkäpä sille voi, vaikka tuskin Eurooppa ihan heti Vladivostokiin saakka ulottuu. *Idäntutkimus* ei ole mennyt teemanumeroissaan pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta juuri Venäjää tai Keski-Aasiaa kauemmaksi kalastelemaan, koska ”todellisesta idästä” löytyvät osaavat orientalistit omine julkaisuineen. En uskalla sanoa, pitäisikö näin tehdä edes silloinkaan, jos/kun Eurooppa imee itseensä Turkin, Ukrainan, Valko-Venäjän jne? Pitäisikö lehden viimeistään silloin muuttua peräti komean nimensäkin kaltaiseksi? Eikö ole täysin harhaanjohdavaa olla *Idäntutkimus* ja keskittyä vanhan Euroopan reunaan, kun kerran länsi ja Eurooppakin ovat levinneet jo ties minne saakka itään?

Toisaalta, jos Suomi kuitenkin olisi jatkossakin vielä osa eurooppalaista maantieteellistä itää, niin silloinhan itä Suomesta käsin olisi aika luonnollinen ilmansuunta myös *Idäntutkimus*-nimiselle tiedelehdelle? Mannerlaatathan eivät kaiketi siirrä Suomea sen lännemmäksi ihan lähitulevaisuudessa, vaikka geeni- ja kielitutkijat sen tekisivätkin? Vai mitä arvelette? Mutta miksi *Idäntutkimus*-lehden ensimmäinen idäntutkija-päätoimittaja Timo Piirainen ei tutki enää Venäjää Brysselistä käsin? Onko tapahtunut muodikas takinkäännös? Ei sentään:

”Sivumennen sanoen venäjän kielenkin opettelin idäntutkimuksen innoittamana; se on kieli jota puhun myös nykyisen vaimoni ja lasteni kanssa. Idäntutkimuksesta oli määrä tulla vain tuollainen muutaman vuoden syrjähyppy, ja sitten olisi pitänyt palata takaisin mainstream-sosiologian ja sosiaalipolitiikan pariin. Mutta toisin kävi. Itä vei mennessään moniksi vuosiksi, ja tällä kehityksellä oli sekä ammatilliset että henkilökohtaiset ulottuvuutensa. Ensimmäisten tutkimushankkeiden jälkeen tarjot-

tiin lisää tutkimus- ja kehittämistehtäviä eri transitiomaissa, ja välillä asuin vuosikausia Venäjällä. Vuosia siis meni matkustellessa ristiin rastiin laajaa Venäjän maata sekä Keski-Aasiaa. Eli Venäjä ja transitiomaat muuttuivat uudesta tutkimuskohteesta päivittäiseksi työympäristöksi, ja samalla haihtui vähitellen kiinnostus Venäjää koskevaan yhteiskuntatutkimukseen. Venäjä on jotenkin niin tuttu, ettei sitä ole enää mielenkiintoista tutkia. Slaavilainen sielu on lakannut olemasta arvoituksellinen.”

Jaaha, mikäpä siinä, hyväksytään, paitsi tuo slaavilaisen sielun arvoituksen ratkaiseminen...

PS 1. Vuosi 2004 on ollut armottoman raskas juhluvuosi kaikenlaisille Venäjä-harrastajille. Koska olen näytellyt jo suht' pitkään Venäjä-tutkijaa,

onnittelen omasta ja mahdollisesti myös toimituksen puolesta sekä 60-vuotiaasta Suomi-Venäjä-seuraa että 25-vuotiaasta Neuvostoliitossa ja Venäjällä opiskelleiden yhdistystä. Molemmista porukoista myös 10-vuotias *Idäntutkimus* on saanut koko joukon innokkaita avustajia. Kiitos myös heille – kuten kaikille muillekin lehteä pienellä painostuksella tai peräti vapaaehtoisesti avustaneille kirjoittajille!

PS 2. “Paljon onnea *Idäntutkimukselle*! Toivottan intoa jatkaa lehden toimittamista edelleenkin. Kymmenen vuotta on kypsä ikä, ja totta puhuen, en uskonut perustamani lehden pysyvän edes hengissä noin pitkään...”

(Timo Piirainen, Kosovo, joku albanialaiskylä, lokakuu 2004)